

REDAKTIONELT FORORD

Krise, fødevarer og udvikling

Krise, fødevarer og udvikling vil være en gennemgående rød tråd i dette nummer af Tidsskrift for Landøkonomi. Fødevarekrise, finansiell krise og den efterfølgende økonomisk krise har ramt – eller vil ramme – hele den vestlige verden. Almindelige borgere, forbrugere, virksomheder og samfundsøkonomien vil blive påvirket. Samtidig er der både vindere og tabere i økonomiske kriser.

Vinderne er virksomheder, som arbejder med konjunkturneutrale produkter – eller med produkter, hvor indkomstelasticiteten er negativ. Efterspørgslen efter fødevarer i den rigere del af verden er generelt ikke særligt indkomst- og konjunkturafhængig. Fødevareforbruget under ét ændrer sig ikke særligt meget, fordi vi kommer ind i en økonomisk recession. Sammensætningen af fødevareforbruget ændrer sig dog mærkbart: Vi efterspørger flere discount-varer, mens de dyrere høj kvalitetsvarer og især udespisning på restauranter bliver mindre efterspurgt.

Solide virksomheder med en god økonomisk stødpude kan også komme styrket ud af en krise: I kriseperioder vil de svage virksomheder bukke under, og virksomhederne – eller deres markeder og produkter – vil blive overtaget af de mere konkurrencedygtige eller økonomisk stærke virksomheder. Dermed kan sektoren under ét stå stærkere efter krisen end før.

Kriseperioder kan også skabe nye brudflader, som kan være starten på nytænkning, innovation og samarbejde. Når en branche eller sektor står over for en fælles alvorlig udfordring - skabt af udefrakommende påvirkninger – kan det være det nødvendige skub, som skal til for at tænke i nye baner. Erkendelsen af, at et skrumpende marked ikke giver plads til alle nuværende virksomheder, kan være katalysatoren: Enten skal sektoren konsolideres i færre, større og mere konkurrencedygtige virksomheder. Eller også skal markedet udvides, hvor man gennem innovation skaber nye produkter og nye markeder i forhold til de nye markedsvilkår. Der er mange unikke eksempler på, at en alvorlig krise har medført et kvantespring, som har givet en stor meget forbedret international konkurrenceevne. Finlands udvikling efter Sovjetunionens sammenbrud er her et godt eksempel.

Taberne i en økonomisk krise – og dem er der mange af – bliver ramt af den faldende efterspørgsel på markedet. Markedet indsnævres, købekraften reduceres, og virksomhederne slås om indbyrdes

om resterne på markedet. Resultatet bliver skærpet priskonkurrence. Langt størstedelen af den danske agro- og fødevarersektor vil blive negativt påvirket af krisen. Her kan det umiddelbart være en fattig trøst, at andre sektorer nok bliver hårdere ramt, eller at sektoren under ét nok vil stå stærkere, når krisen på et tidspunkt er overstået.

Endvidere er der også en stor risiko for, at økonomiske kriser ender i øget protektionisme, længe-revarende recession og færre investeringer. Dette vil være særdeles uheldigt for agro- og fødeva-reindustrien. Øget protektionisme – eller et stop for den igangværende liberaliseringsproces i den internationale landbrugspolitik – vil blot være med til at forstærke den økonomiske krise. Protek-tionisme er ingen løsning, og det kan tværtimod blokere for yderligere internationalt samarbejde, hvilket absolut er en farlig vej at bevæge sig ud på. Både politisk og økonomisk er det vigtigt, at globaliseringen – i form af øget samarbejde på tværs af landegrænser, øget international handel, udenlandske investeringer og alliancer – får lov til at fortsætte.

Den økonomiske krise kan på den ene side være katalysatoren, som fremmer en nødvendig inno-vation. På den anden side kan den økonomiske krise også have den modsatte effekt: Offentlige og private investeringer i forskning, udvikling og innovation "sættes på vågeblus", fordi der især fo-kuseres på kortsigtede tiltag. Denne nedprioritering giver økonomisk råderum til mere kortvarige tiltag, men på lidt længere sigt kan en nedgang i forskning og udvikling have ganske uheldige konsekvenser. IFPRI (International Food Policy Research Institute) vurderer f.eks., at en nedgang i den internationale økonomiske vækst på 2-3 pct. samt en reduktion investeringerne i landbrugs-sektoren på 20 pct. vil resultere i 30 pct. højere kornpriser på verdensmarkedet. Resultatet er bl.a., at 16 mio. flere børn bliver underernærede.

Den første artikel har emnet *Landbruget og økonomisk udvikling* og er skrevet af professor Søren Kjeldsen-Kragh, Fødevarerøkonomisk Institut, Københavns Universitet. I artiklen ses der på tre for-hold:

For det første beskrives det traditionelle syn på landbrugets muligheder for at skabe økonomisk udvikling i udviklingslandene. Man har haft det synspunkt, at det var industrien og ikke landbru-get, man skulle satse på. Det har haft en række meget uheldige konsekvenser.

For det andet opstilles der en økonomisk udviklingsmodel, der viser samspillet imellem de forskel-lige faktorer, der skaber økonomisk udvikling. Her viser historien, at landbruget har spillet en helt central rolle. Det kan derfor i høj grad undre, at man ikke i efterkrigstiden har haft forståelse for landbrugets betydning for udviklingslandene.

For et trede anvendes den økonomisk udvikling i Danmark som en konkret illustration af udvik-lingsmodellens indhold. Den historiske udvikling i de sidste 250 år kan dels op i fire stadier, hvor landbruget har været en dynamo i udviklingen i de to første stadier fra 1750 til 1914.

Den anden artikel har titlen *Aktuel kreditgivning til landbrug* og er skrevet af vicedirektør Poul Erik Jørgensen, Nykredit. Kreditgivning, likviditetsklemme og udlånsstop er næsten nøgleord i de sene-

ste måneders finanskrisen. Penge- og kreditinstitutionernes evne til og mulighed for at låne penge til landbruget er blevet markant dårligere i takt med finanskrisens udvikling. Derfor er emnet højaktuelt.

I artiklen konstateres det, at risikoniveauet er steget i landbruget, og aktiv risikostyring er nødvendigt for den til stadighed succesfulde driftsleder. Det konkluderes også, at jordpriserne sandsynligvis har toppet, og at et vist tilbagefald er sandsynligt. Dermed vil kreditbehandlingerne i højere grad fokusere på afkastevnen og den umiddelbare likviditetsskabelse i udviklingsprojekterne. Endeligt konstateres det også, at der fortsat er gode værdier i landbruget og dets aktiver. Risikoen for at jordværdierne vil komme ind i en svingningsperiode eksisterer, men der er god basis for, at justeringsbehovet kan gennemføres som en blød tilpasning tilbage til 2007-prisniveauet.

De sidste artikler i dette nummer af Tidsskrift for Landøkonomi er baseret på den konference, som Dansk Fødevarer Forum og Landbrugsraadet afholdt i december måned. Temaet for konferencen var: Hvordan påvirker finanskrisen fødevarerpriserne og hvilken betydning får det for dansk fødevarerindustri?

Udgangspunktet for konferencen var, at verden er plaget af finanskrisen samtidig med at vi i længere tid har set stigende fødevarer- og energipriser. På det seneste har vi imidlertid også set et dramatisk fald i olieprisen samt stagnerende og inden for visse områder faldende råvarepriser til fødevarerindustrien. På konferencen blev der således stillet følgende spørgsmål: Men hvad betyder finanskrisen egentlig for udviklingen i fødevarerindustrien? Er fødevarerkrisen aflyst eller er den blot sat i skyggen af finanskrisen? Hvad sker der med de globale råvarepriser? Hvordan påvirkes indkøbsmønstret? Betyder det mere discount og nedgang i luksusforbruget? Bliver forbruget af økologiske produkter påvirket?

Den første artikel fra konferencen er skrevet af Ann Lehmann Erichsen, og Troels Theill Eriksen, Nordea. Titlen er: *Hvordan påvirker finanskrisen vore indkøbsvaner?* I artiklen konkluderes det bl.a., at væksten i fødevarerpriserne ser ud til at være overstået, men der er heller ikke udsigt til direkte prisfald på fødevarer generelt. Forbrugernes bekymringer for prisstigninger på bl.a. energi og mad vokser, mens priserne falder eller stagnerer, fordi forbrugernes bekymringer og forventninger i høj grad "vender bagud" pga. manglende viden om økonomi. Hver fjerde forbruger vil spare på fødevarerbudgettet, og det forsøger de at gøre på to måder; dels ved at reducere mængden af fødevarer i indkøbsvognen en smule, dels ved at fylde vognen med flere discountvarer.

Den næste artikel har emnet: *Derfor gør finanskrisen turen til supermarkedet billigere* og er skrevet af informationsdirektør Jens Juul Nielsen, Coop. I artiklen konstateres det, den økonomiske krise har - fra og med september - resulteret i en af Danmarkshistoriens hurtigste opbremsninger i forbruget. Selv om forbrugerne ikke i første omgang reducerer forbruget af fødevarer p.g.a. den økonomiske krise, er turen nu kommet til fødevarerbranchen. Forbrugernes ændrede humør har nu

den effekt, at de er mere optagede af pris, end de var for et halvt år siden. Det har medført 3 ændringer: Større salg i discountbutikkerne, større salg af private labels og flere tilbudsvare. Prisudviklingen hos Coop påvirkes af tre forhold, deres leverandører, deres kunder og deres konkurrenter. Coop satser i denne situation i højere grad på private labels – d.v.s. Coops egne varemærker – hvor priserne typisk er lavere end på de traditionelle mærkevarer.

Den sidste artikel har emnet *Den danske agro- og fødevareresektor - under den finansielle og økonomiske krise*. Underspørgsmålene er: Finanskrisens mørke skyer er over os. Hvad betyder det for udviklingen i fødevarer priserne? Er fødevarer krisen afløst? I denne artikel er udgangspunktet, at hele verden er påvirket af fødevarer krisen, finanskrisen og den økonomiske krise. De tre kriser hænger mere eller mindre sammen: De finansielle krise var med til at forstærke fødevarer krisen, og den økonomiske kriser er direkte afledet af den finansielle krise.

Fødevarer krisen er - indtil videre - reelt overstået, og finanskrisen er sandsynligvis også ved at toppe. Den økonomiske krise i form af recession, fastlåst lav-konjunktur og manglende tillid til den økonomiske udvikling er først lige begyndt og kan blive langvarig. De tre kriser har - og vil - ramme den danske agro- og fødevareresektor. Faldende efterspørgsel, økonomisk usikkerhed og likviditetsmangel vil påvirke sektoren negativt. Omvendt ser den danske agro- og fødevarer industri ud til at være relativt robust, og krisen kan resultere i en fornyet positiv international konsolidering og strukturudvikling i sektoren.

God læselyst.

Seniorrådgiver ph.d. Henning Otte Hansen (ansvarshavende redaktør)
Fødevarer økonomisk Institut, Københavns Universitet